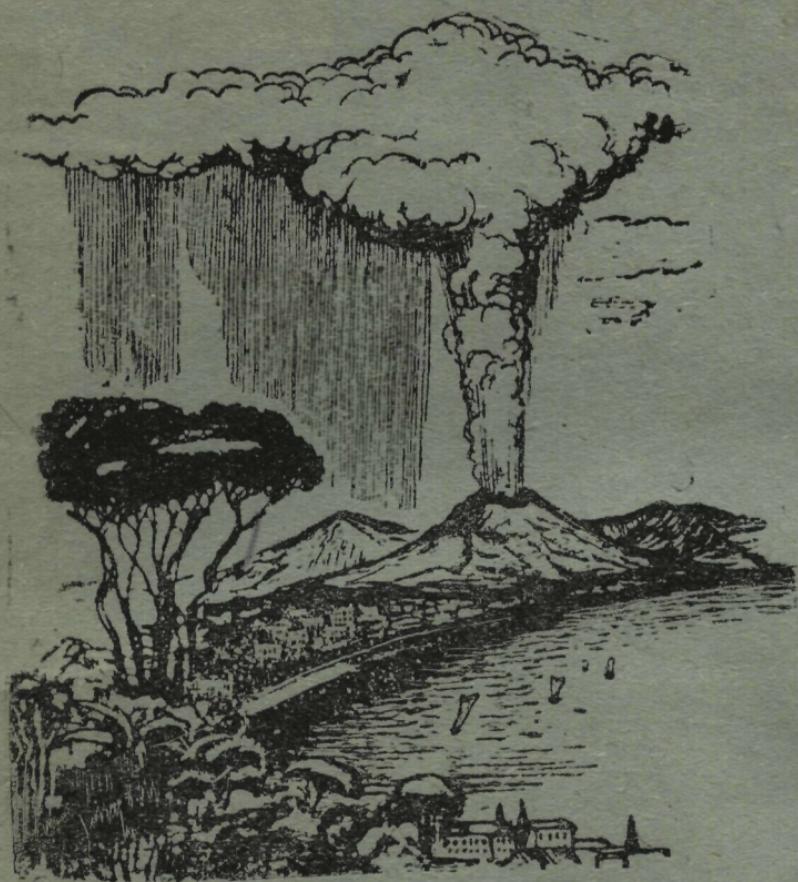

V. N. LVOV

МЪЈ МУ РЪСКЪН

OKRIZDAT

КУДЬМКАР

1935

ОНТІ

MOSKVA

V. N. LVOV

МЪЖ МУРЪЄКЪН

Визәтіс Л. А. Ваңкова

OKRIZDAT
KUDЬMKAR

1935

ОНТІ
MOSKVA

Редактор *Ф. А. Туциых*

Техредактор *С. Грибанов*

Корректор *З. Тетюева*

Окрлит № 243. Заказ № 1165. Тираж 1000. Сдано в набор
28/IX-35 г. Подписано к печати 20/X-35 г. Печатных листов 2.

Формат бумаги 72Х110 1/32. В 1 п. л. 22796. тип. зи.

п. Кудымкар, типография „Свердполиграфтреста.”

Kərkə dumajtlit-ja tijə səj yılış, myj em mijan uvtən mi ryekeyn? Seteəm-zə-li setçin miyəs, kyeəm mijanyp mür vevdərən. Seteəm-zə çorxt da torxt? Neto sija setçin mədkodzək i mədkod sostava. Sonxtək setçin, neto kəzətək? I myj em medrədənas, saməj mi səras?

Tijə, me çajta, bura tədatə, miyəs, kəda vylən mi olam, əddən ızyt sar. Siyə rozə gəgərtň. Tijə tədatə, sto mijan veştyń təd musar vokas olənp otır i nylən kok uvtanys siş-zə em mi, a jur vevdəranys növo: Kəvə mi verim garjyń suçkəp musarsə; top sərətəs, miryeşa tuj mijanşan ranxta ladərəz, Amerikaəz, to eta tujs vəli və kuzanas kuimdas şurs kilometra. A mijanşan musar sərəz, neto kyz waiṭən, sə centrəz — kvat da zyn şurs kilometra kynym.

Mi og vermə lezçisn seteəm ryebynə i azzıvny aslanym şinnezən, myj em da myj kerşə mi ryekeyn. A vermam-lı mi tədnə eta jılış kətvy kyeəmkə primetaez da dogadkaez şərti?

Srazu viştavny eta vylə şəkət. Vişətam medperovo, myj em sija ryebynda, kytçəz vermas lezçisn mort. Kər mi tədmalam, myj em mortla sedana ryebynda, sek mijanla koknitzək loas tədmavny, myj em səssə ryebyzək, setçin, kytçə

mi ognia verme vizetny aslanym shinnezan. Sek mijanlə koknitzk loas vezərtny i sijə, tıj vaitə eta jılış nauka.

Bıdən vıga tədə, sto gozumnas, kyeem və ez vəv zar, guyn pır ovla łyklytzk. Təvnas mədnoz, kər ətəryn moroz, guyn ovla ne seteəm kəzət, setçin eta kadə ovla sonlytzk. Sı ponda i kerən guez, medvə gozumnas zarşan ez eıkşy pıyn provizia, a təvnas ez kıptı morozzezşan. Vevdəras ruys ovla to sonlytzk, to kəzlytzk; a guas, kət sija i neperdən, pır ovla ətkod sonyt. Bur da pıdən guyn pır ətkod sonyt: kəz iunsə, siž i ojsə, kəz gozumnas, siž i təvnas.

Parızın vazınp-ı em natodıl gu nauçnəj pavlı-deñqoez ponda. Sija 27,5 metra pıdına. 1783 voə (nedər tıjış Velikəj francuzskəj revolucia votəz) francuzskoj uçonəj Lavuazje əsətəm setçin gradusnik. Sija kadə gradusnik tıççalis sonlytsə 11,6 gradus. Sija kadşan çulalis 150 vo kıptı i pır gradusnik tıççalis i əni tıççalə sonlytsə şo sımda zə 11,6 gradus. Ruys eta guyn vezştəg kolçə ətkod temperatura.

I siž, kaçvıltam aslypım medperovo sijə, sto mijan uvtıñ kyeemkə pıdınañ ovla pır ətkod sonyt. Mu vevdər to vevtışlə lımən da kıptıvlə kəzlyşan, to sonavlə gozumşa sondiən. A uvtıñ kyeemkə pıdınañ oz siž ne təvsha moroz, ne gozumşa zar, i temperatura setçin oz vezşv vıdşa vo.

No tıjə vermat viştavny: a pıdına ja kujla sija mestabs, kütən pır ətkod temperatura? Torja stra-

naezъn eta mestaes kujlә ne etkod rьdьnayn. Sonъt stranaezъn sija kujlә mu vevdәrshaq neylyn. Setçin lezәm gradusnik 6 metra rьdьnae pьr myçcalә etkod temperatura. Kәzъt stranaezъn eta etkod temperatura mestaes kujlә upaen rьdьnayk. Kәzъt stranaezъn tиys tәvbytnas kыptә әddәn rьdьna. Zepъt gozumnas sija sylә toko vevdәrshanas, a rьdьnaykas kыptәm tиys kołççә vekkezә kыptәmәn.

Rьdьna-ja ovla eta sloj, pozә tәdnь etә seteem primeris: Jakutskыn, Lena ju bereg doryn, garjisә etpрыiš әzytmәs. Sek, kәr garjisә sijә 116 metra rьdьnae i lezisә setçin gradusnik, sija myçcalis kuim gradus kәzъt. Jь eta rьdьnaes nekәr ez sylv. I pьr, lunşan lunәz, gozumnas i tәvnas 116 metra rьdьnayn pьr ovla 3 gradus kәzъt.

Mijan, umerennәj stranaezъn, seteem mestaez, kytәn pьr etkod sonъt, ovla 20 neto 25 metra rьdьnayn.

II

I siž, mi әni tәdam, sto vevdәrshanas tиys to sonavlә, to sajkavlә; a rьdьnaykas emәs seteem mestaez, kytәn pьr ovla etkod sonъt. No, a түj-za em esә rьdьnaykas eta mestaez uvtъn. Sonъtzyk setçin neto kәzъtzyk?

Kъz-za pozә etә tәdnь? I kъz-za mi vermam vižәtъsvy esә rьdьnaykas mi ryekә? Ed eta ponda kolә, medperovo, garjyнь mu. I kыptә rьdьnayka mi sylә pondam rьgnь, sylptә upazyk tәdam syljiliş, түj em ryekas.

Podi tijanlə pozlis azzıvıńń, kyz garjəńń əzy-məssez. Nija rýdýpanas ovləńń ne ətŕydyňaęs. Mükəd mestaezas vaňs vevdərşanás sovşem maňń. Medvь sednъ sъ dýnəz, sek kolə garjəńń toko kыńtкə metra. No mukədlaas vaňs əddən rýdýn, medvь sednъ sъ ńyńəz, kovşə garjəńń mi kыńtкə das metra rýdýna.

Jualə uzalişsezliş, kədnə garjəvlisə rýdýn əzy-məssez. Nija tijanlə viştalasə, sto setçin, mi rye-kas, ruňs ovlə sonıtzъk, og pondə bańń sъ jylis, sto ruňs setçin duka da eýkəm, a mukəd ryt nel-ki polana olan ponda. Sijən, myla sъyn una eməs uglekislotaez. Sijən i əzytəssez garjikə lezlyvləńń rýdəsas izveş, medvь rusə kernə səstəmən i vasat-nı uglekislota.

No əzytəssez, kyz vъ ezə vələ rýdýnəs, şodaki ozə-zə garjişşə vylvti rýdýnəs. Mi vъ verimim təd-pъ, kət nevna mi ryeč jylis, kəvъ toko pavlıúdaj-tim sijə əzytəs rýdəsyp. No kyz-zə vъ mijanlə lezcişńń esə uləzъk da vizətəsyp rýdəzъk. Garjəńń musə natodıl luvorystvo ponda — avu v'ygodnəj de-lo, eta suvtas əddən donən. Əzytəssez garjəńń sъ ponda, medvь lois va, syləg oz poz ovńń. No ola-nıss eəktə garjəńń əzytəssez ne toko va ponda, no i rýdýnzyka ńuzlavńń mi ryečət saxtaez.

Ti, konesno, tədat, sto saxtaez kerşəńń sek, kər mədəńń sedtəńń izsom, neto mədik kolan miňer-al. Kyz izsom, siž i výdkod ruda — kərtovəj, med-nəj i mədikkez, kujləńń mi ryečen əddən rýdýna. Medvь pozis sedtəńń i izavńńrudaez gəgər, nъ dýnə garjəńń veşket (vertikalnəj) əzytəs. Mədvy st-

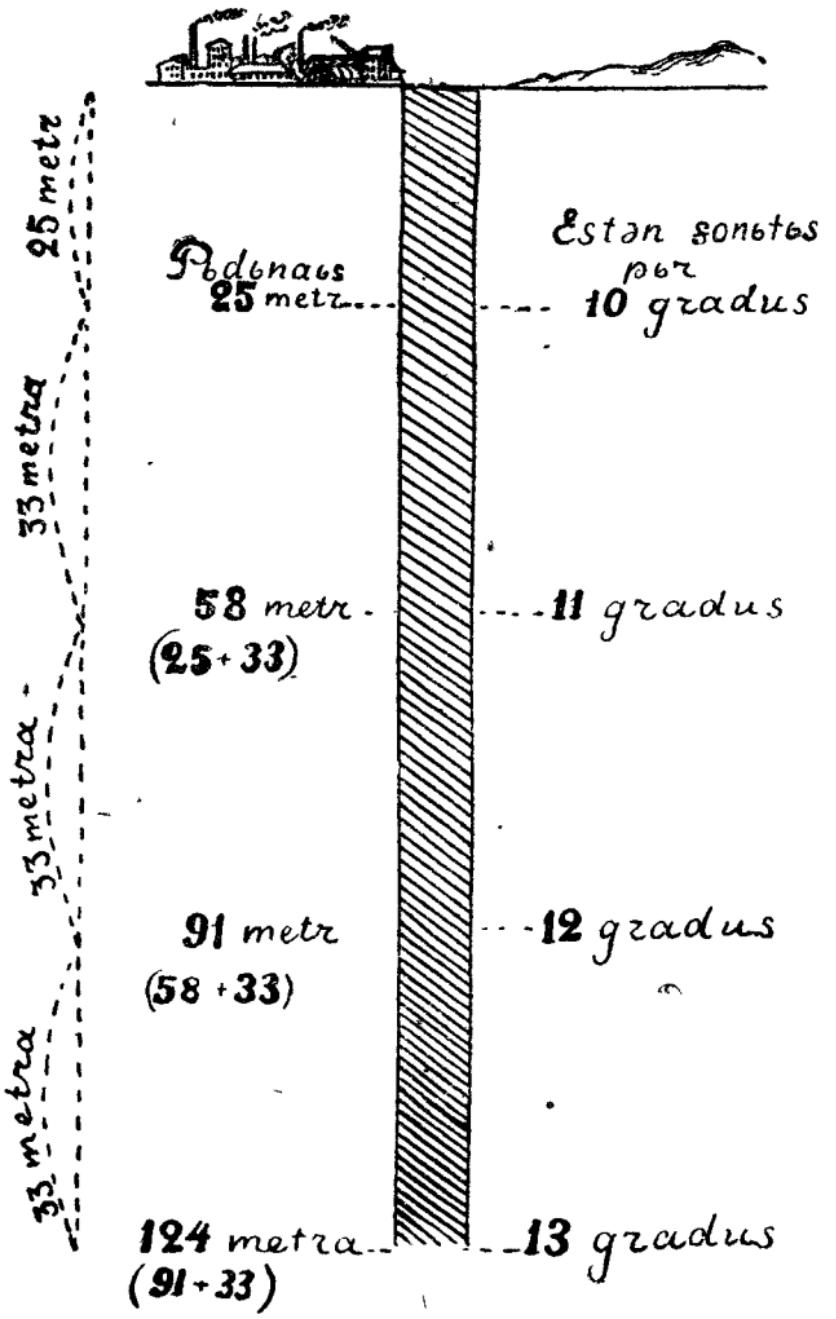
наес ылән ez kişsə, krepitən purovəj stovvezən i pəvvəzən, a mukəd ryr kərtəvəj relsaezən i izən. Setəəm əvətməs, kədija kerəm izsom da rudaez sed-təm ponda, sija i suşə saxtaən. Saxta ryr lezcişən uləz rəboçəjjəz, sə ryr-zə lebtən vevdərə izsom da ruda. Uz kerşə saxta-pədəssən i sə şərti, kyz sed-tən vevdərəz ruda, mu ryekeyn arkətən ottəmik, kuż pemt tujjez. Etna mu ryekeyn tujjezən ruhs ryr ovla şonyt. A kər saxta garjəm əddən rədəna, to sə rədəsən i səşən nuzlaləm tıryekət tujjezən ovla setəəm zar, sto uzaşsezlə nelki şəkət uzaunp.

Mukəd rudnikkezas sə ponda, myla əddən zar, otlrlə kovşə uzaunp jərnəssezətg. Ryt kəs ruşən pot-laşən tərppes i uməltə ızvti zar. Esə şəkətzək uzaunp, kər ruhs saxtaən vazəm. Sijən, myla vıvti zar, mukəd ryr kovşə çarckyp vədəs iz.

III

I siş, mi ažəm, kypm rədənəzək saxta, səpym unazək səyən loə zar. No saxtaez jeea kerşən pədənəzəka — kilometraşa. Vıvti rədən saxtaez, kər nyyən avu donən suvtana ventilacia, to niya ənkola-naəş, sijən, myla pyyən oz poz uzaunp. No mort vermə ryrpər eərə pədənəzəka mu ryeke da tədəpər oṛt şərti, myj setçin em.

Unaən rədənəzəka saxtaezsa kerşən v i g o v e j s k v a z i n a e z, kədnijə kerən mu ryeke torja, burovəj snarjaddezən. Burovəj skvazinaez unaən ottəməzəkəş saxtaezsa, sijən kernə niyə koknitzək i

Etisja risunok şerti poze kənddən, ki əsop sonetas inin lezçisəmən. 25 metra plidərə in pür elkənd
 sonetas, top 10° . Oşlan tədərə, ki 33 metra plidərən sonetas soddə eñlik gradus vəsi,
 Ris. 1

dontəmzək. Medvə skvazinaezlən vokkes ez kişsə, suvtətçisşəpən şərsən-vərsən metaliçeskəj trubaez. Skvazinaez keçəpən qəft sedəm ponda. Mukəd rıg sə ponda, medvə tədps, təş ərkəməmaş mu rıekişplas-ses, abu-li setçin qəft, izsom qəto metallezlən rudaez.

Skvazinaez ovləpən kuiim kilometra rıdypaəş. Skva-zina rıekə lezəpən graduşnik, medvə merajtnə mu uvtış температура. İ kəpəm rıdypəzəka lezəm graduşnik, səpəm sija unazək təççalə sonətsə. No etə eəjə jeeə. Vot skvazinaezas uçonəjjez kazalısə intə-resnəj javlənno. Nija kazalısə, kəpəm rıdypəzək mu rıekə, температура şo sodə i sodə.

Sija mestaşan, kytən температура rıy ətkod, lez-çişnə-kə 33 metra rıdypa, to ətik gradus vylə lo-as sonətzək. Lezçişnə-kə eə 33 metra rıdypaə, siş-kə vydəssə 66 metra rıdypaə, to loas sonətzək 2 gradus vylə. Siş-kə vyd 33 metra rıdypa sodə 1 gradus sonət.

Etais ażəzəm, lezçişnə-kə mu rıekə 330 metra rıdypaə, to sonətzək loas 10 gradus vylə. Lezçiş-nə-kə 660 metra rıdypaə, çut-li ne vydsa kilo-metra təmdə, to sonət sodas 30 gradus vylə. A kək kilometra rıdypaən температура 60 gradus-şa unazək. Medrəbyn skvazina em Ojvə Ameri-kayn, Kaliforniya. Sija lezçisə mu rıekə 3000 met-ra rıdypaə. Eta skvazina rıdəsən graduşnik təç-çalə sonətsə unazək 100 gradussha.

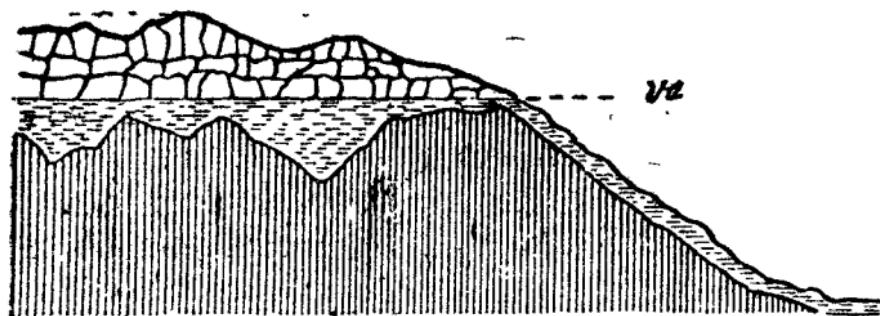
IV

No ətpənəs-li toko rıdyp saxtaez da skyazina-ez təççaləpən sijə, sto mu rıekən əddən ızyt темпер-

peratura? Əni mi aşşam, sto teməş i-mədik javlən-nəez, kədnija viştalən sijə-zə.

Kəvlitə-ja tija, sto teməş, siş suana, rym kluç-çez. Setəəm kluçcez eəka pantaşlən tijapın Kav-kazın. Kışaq-zə boşşən nija? I kışaq boştən as-ılpın sonyt?

Ti sijə bura tədat, una kluçcez petən morjo mestaeziş mu ryeķiš. Mədnoza etna kluçcez suşən rodnikkezən, qeto istoçnikkezən. Unazıksə nija nəşən juezə da tyezə. No va setəəm kluçcezyn una-

Ris. 2.

Mu uvtiş plassez, kədnaiş petə kluç. Mestaez, kədna tır-e-
maş vaən, kırlaləmaş posnit kırəlokkezən.

zıksə ovla kəzət. Nə veş una vaitən kəzət kluçevəj qeto rodnikovəj va jılış. No siş-zə pantaşlən i rym kluçcez, kədnabın va vəvti sonyt. Kışaq-zə boşşə nəə sonyt?

Vizətam medpervo, kəz arkınən kluçcez, kışaq boşşə sija va, kədija burlıktə mu ryeķiş kluç-
cezən?

Da sija unazıksə şedə setçin mu vəvdərşanasz-
zə. Zetas bur zerən; mukəd vaəs kotərtas gəpok-

kezə i tırtas niјe, a sъvətъn təvzəs da koşmas. A mukəd va suçkəp jizə mi ryeкə. Sija jizə suçkəp koknitzka tıskyt pesək ryg.

Kıtcə-zə loә eta va? Sija jizə mi ryeкə ryeđezъk, kıtcəz oz pantav toryt şoj livo iz. No myj-zə sъkət loә sъvərъn?

Mu vъlyп, kъz ti tədatə, va kotərtə sъlan, kədərə em pokat. Sija-zə ovlə i mi ryeкъn. Mu ryeekis çorzM (cementaşəm) pesək da şoj kujlənъ etə-mədvezən çorxt plassezən. Etnija plassez kujlənъ spologaşəmən, to nija lebystəmaş vevdərlən, to lez-çisəmaş pokatən uvdərə. I vot vabs kъrətə asləs tuj nъ koləsat i vizvltə nъ vъvti, kədərə nъlən pokat. Dyr kotərtə eta va ryeđyna mi ryeкъn. No vot plas, myj vъvti sija kotərtə, orə kъtənkə kъrasən. Myj-zə sek loas? A loas sija, sto kotərtan va ryeđtas asləs oştə i petas vevdərə. Siž arkənъ kluç-çez livo rodnikkez. Vabs unazъksə nъlən livo kəzət, livo ne sonytzъk vevdərsa ruşa.

No ovlə siž, kər mi ryeкət kotərtan va pantalas miryeşa ryeđyn sel. Sek sija kişsə uvtə i sedə ryeđyna mi ryeкə. A setçinşaŋ mədik selət sija vermə vəliş lebtışnъ vevdərə i petnъ mi ryekiş. Setəm kluçcezъn, kədnə petənъ əddən ryeđnşaŋ, va ovlə vъvti sonyt. Eta myççalə, sto sija boştə asləs sonyt mi ryekiş i sto mi ryeкъn əddən zar.

Mukəd rym kluçcezъn va sonavlə 80—90 gradusəz. Neñki kəzət stranaezъn pantashlənъ rym istoç-nikkez. Etik mijan uçonəj, kədija qeňazъn pušes-tvujtis ryeđyn şibirskəj krajn, ojlaçyn Jakutiyan, aqsis setçin, kəzət priroda kolasiş rym kluç. Su-

Ris. 3.
Gejzer.

Ialis təv, vəlisə ъэyt morozzez, a istoçnikyn vaş-
lən sonxtas vəli 26 gradus.

Ovlənp sız-zə osovennəj rym kluçcez. Nış va
oz pet vevdərə zagənlikən, a petə fontanən. Setəəm

рът kluççez susənъ gejzerrezən. Gejzer ne рыг dejstvujtə, a dugdyləmən. Mukəd рыг çulalas kъnъmkə ças i gejzer oz dejstvujt. No kazavtəg mi pъesən pondasə petnъ una va strujaez. Nija vъnən pondənъ kajnъ vevdərə kъnъmkə minuta. Sъvərgъn etna fontannez, kъz əsasə mi ръekə etikostə i vəra kъnъmkə ças kezə gejzer kъz qoməssas.

Etna gejzerrez i mədik рът kluççez myççalənъ, sto mi ръekъn temperatura vъlyn — myjsan i sonalə mi ръekiş va, kədija petə vevdərə рът kluççezən da gejzerrezən.

V

Ti, natte, kъvlit sъ jılış, sto mukəd рыг kerəssezn pantaşlənъ pustotaez, neto pessoraes. Etna pessoraez mukəd рыг kuza nuzlaləmaş mi ръekət, kerəməş kuz tujjez, kъz karidorrez, mukəd рыг pes-soralən svoddes lebtışəmaş setəem vъlyna, arkmənъ, kъz vədsa zal. Mukəd pessora рыгə rdyňna mi ръekə. I vot oti, kədna lezçisəmaş setəem rdyňn pessoraezə, kazaləmaş, kъnъm rdyňzъk, sъpym nъyn sonylzъk. Ovlə i siž, medvylis pessora jarusn setəem kəzət, sto setçin jy oz sъvly i gozum-nas zarb kadə. A sъşşa ulbnzъkъn, rdyňn jarus-sezas sulalə zar.

Setəem pessora em mijan, neylyn Kungur karşan (Uralskəj oblaşyn). Vevdərşa jaruslən ştenaez ozə sъvly i gozumnas. A kъnъm uvtəzъk, sъpym loə sъyn sonylzъk. Vot kъz əti mort viştəşə eta pessora jılış, kədija açs lezçisəm sъə.

— Pessoraә рытә пеъзът гәгрәса ошта. Шәкәрәлә рыгъп къссәмән. Medoзә grotas-зә штенаез въльп тъдалә руз. Ыләзък куз да векнит, въдәс въләтәм prokodok индәтә „Brillanta grotә“. Eta — муръеша qivitan dvorec, кәда opravdъvajtә assis nim-sә. Штенаез сылән воçетәмәш гырыш рузән, потолок-шан әсәтчәмаş lustra kod ја kristalleziş въдса gir-landaez. Kok увтъп түекәтәнь јювәј јемmez. Мәтәди рыгъп pessoraә әтик jernәsән, по зып туjsaңаш-зә bergәtci вәр Brillantovәj grotәз, medвъ paštavny sonyt paškәm: seteem vәli kәzът pessoraып.

Brillantovәj grot вәршан локтисә есә pessoraez, воçетәмәш гырыш јювәј sosulkaezән да јювәј stob-bezәп. Sывәгып јыbs въдсән әсә. A lezcişә ulәzъk i ulәzъk i ти ръекә рыгә есә зып kilometra. Loә со sonytzъk i sonytzъk. Ugrjumәj grottez i koridorrez локтәнь şәrsәn-вәршәп. Men'т kovşis çәvtny sonyt paškәm, koñпь sijә tuj vylas i тинпь oзлаң әтик jernәsokәп... Pessora pomaşşә тъәп. Bereg dorып meңvна соçcişьсти. Setәn vәli въдсән sonyt,— ne jeeazък 14 gradusша.

Мыjшаң-зә medoзә pessora grottezъп рыт ovләжь, etә есә og тәдә. Nañte sъшан, тыла iz sloj-jes, kәdna ръекъп pessora, gozumnas oz jestә sonavny ръдъна i sijәn пь ръекъп vişә kәzът. Interesno sija, sto pessoraып loә со sonytzъk сь şәrti, къз mi loam ылпъзък ти vev-dәrsha.

Seteem-зә pessoraez pantaşlәпь i mәdik stranezъп. I въдлаш ныләn seteem-зә javlenqо: къпым nija ылпъзък i ръдъпзък, съпът пь ръекъп sonytzъk.

Ti әni аззат, тымда емәş primerrez, кәдна viştalənъ sъ jılış, sto mu rъekъn temperatura vъlyп. I siž-zә tәdat, sto vъvti rъdъna mu rъekә mort sednъ oz verмъ. Medrъdъn saxtaez avi vermәmäş loknъ kъk kilometra rъdъnaәз, a medrъdъn skvazinaez kuim kilometra rъdъnaәз. Medrъdъn skvazinaыn gradusnik тьççalә vьDSA 100 gradus sonъ,

Мыj-zә loas, lezçisam-kә mi eej rъdәzъk 10,20,30 kilometra rъdъnaәз? Къпът rъdъnъk, sъpъt temperatura vъlyпъk. Къeem-zә sija loas seteem rъdъnaas?

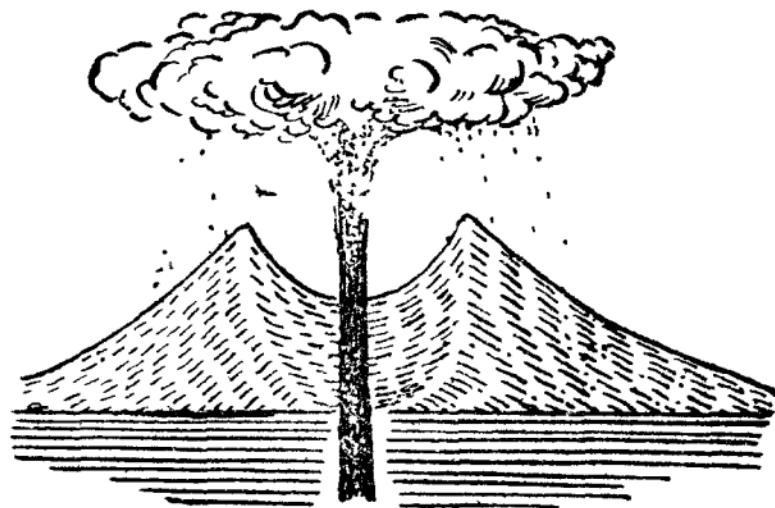
Uçonәjjez dumajtәnъ, sto 65—70 kilometra rъdъnaыn zar lebas 2000 gradusәз. No eteem temperatura dъrnı vьdәs izzez da metallez da vьdәs emtorrez, kъeemәş mi tәdam mu vъliş, dolzonәş sъvъnъ i ionъ kizerәn. Oz-ja eta verмъ ionъ i mu uvtъn? Oz-ja verмә vьd-kod emtorrez әddәn rъdъnъn sъvъnъ da pәrtçыnъ kizer vеggestvoә?

Dumajtә aşnъt, sto rъdъna mijan uvtъn, eta vevdәrsa çorъt mu uvtъn, kәda vъlәt mi vetlәtamә i kәda vъlyn keram aslynt kerkuez, puә kluçәn sъlәtәm kizer massa, kъz sъlәtәm metal. Toko 65 kilometra rъdъna çorъt mu torjәtә mijanәs eta vi-kod massaiş, kәdaыn въ mi kazavtәg sъlim, sakar moz, vьdәs aslanыt razъtәn.

Uçonәjjez sis i lъddәnъ. Dumajtәnъ, sto vevdәrsa, çorъt mu sloj uvtъn vъliş em sъlәtәm viа-kizer massa. Nija suәnъ etә sъlәtәm massasa mag maәn. Şekъt toko viшtavny, тыj rъdъna sija? Mukәdьs

dumajtənъ, sto sija kujlə 65 kilometra pъdьna, a mədikkez ləddənъ, sto pъdьnъзък.

Ñekin oz verмъ proveritnъ, sto kъz nija viшtalənъ siз sija i em. Aşnъm mi og verмә lezçishnъ seteəm pъdьna da viшətnъ aslanъm şinnezən, тъj setçin kerşə. No açs prirodabs otsalə mijanlə siјə tədnъ, тъj setçin em. Muhs açs mijanlə tъççalə assis gъrk pъesə. Mиръesa sellezət sija açs kıştə vevdərə siјə sylətəm massasə, kəda em sъ pъeckъп.

Ris. 4.

Vulkan tъççaləm vundъstəmən. Tъdalənъ sylən kraterbs da zerlobs.

Kъz-zə siз verмә lənъ? Kъtən, kъeəm mi mes-taezъn eta mirъesa kizer massa kişşə vevdərə?

Ti novdu kъvlit, sto eməs seteəm kerəssez, kədna suşənъ bilolalana nəto vulkannəzən.

Vulkannez pantaşlənər kerəsa stranaezən, əəka levişənər əneylə morjoşan. Vulkanlən forması konus kod, vaçkişlə sakar jurlaş neto kolpaklan, kədə vəvdərlənəs ottəmşaləm. Konus jılıs ovlə vundəstəm kod. Vulkan vəvdərənən ovlə əneyzət gəpok, kədə suənər kraṭerən.

Kər vulkan spokojnəj, kraṭer sija kadə ovlə pədana, kəz vətənə sijə türkəma əzyət tropka. No kraṭer uvtən em kuz truba kod rədənə skvazina. Sijə suənər vulkan zerloən. Sija rəgə rədənə mu ryeğə, setçin, kylən em sylətəm via kizer massa. Eta skvazinaət mu ryeşa sylətəm massa mukədrys levişə vəvdərə i kişə vulkan kraṭer ryr. Sek i loə sija strasnəj javlənənə, kədə suənər vulkan izverzenənən.

Kər vulkan dyr kezə dugdəvlə, sek açəs kerəsəs i kraterəs vevtlişənər vədmassezən. Kər vulkanlən dyr oz ovlə izverzenənəz, sek sə vylən vədmə vədsə vər. Kəz təko pondətçə izverzenənə, vədəs eta ətik kadə vezə. Kerəs uvtən kylə sum. Eta sum şo sodə i sodə, i medvəgənən, pərtçə strasnəj sumə, kəz vətənə kerəs uvtas munə puskaeziş 1əjsəm. Müş vulkan gəgəras pondə treşitçənə. Loə zemletreşenənə. Kerəsəs açəs treşitçə kyeəmkə tiryesa vartəmşan, kəz vətənə myjkə mədə mu ryeşis petnə vəvdərə.

No drug kraṭerlən rədəsəs potə strasnəj sumən. Oşşəm oştə ryr petənər gryış ʒirdaməm izzez. Nija kajənər vəvti vylənə i vər uşənər neto kraṭerə neto kerəs bokkezə. Ətlənən izzezkət kajə vəvti una posni rəim da va paris vədsə kymərokkez. Eta parəs da rəiməs əkşənər ətləə əzyət kymərə,

Ris. 5.
Vulkanlən izverzeñqo. (Vezuvij).

kədija pıṛ sulalə vulkan veş्तən. Pəim lebzə vəvü
yəlnə i uşə ulə, i gəgər tırtə.

Mukəd pıṛ pəim uşə sımda, nəlki sə şəkətşan,
kişşənə kerku krısaez. Vəvli i siž, kər sija tırtlis
vədsə dərevnəez da karrez.

Va parrez, kədnija əkşən kerəs vevdərən, sajkalənən kəzət ruyn i zerən kişşənən ulə. Va sorokkez pəimkət sorlaşəmən kotərtənən kerəs bokkezət i vətənən gəgər, vevlənən niyə kyz nañ slojən. Etna nañə sorres mukəd pır vətənən siž-zə vəldsa karrez.

No sum şo oz dugdə. Oşza moz, kerəs pıekis kajənən əirdaməm izzez. Petə pəim i eək kymərrezən vətlə ruət. Etna kymərrez pemdətənən jenəz i lunsə kerənən şəd ojə.

Kerəs vevdərən, medəvəzət sulaliş kymər pərtçə vbia rəmə. Eta loə ne toko əirdaməm izzeşsan da jugjalana sotçan gazzeşsan. Sija medəddənsə ovlesşsan, sto səyən jugjalə syləm vbia kizer massa, kəda loə kraşerən.

Eta mu pıekis petəm vbia kizer massasə suənə lava aən. No eta şo sija-zə mu pıesa magma, toko petəm vevdərə. Sija zəgənik kajə şo vyləpəzka i vyləpəzka vulkan zərlo pır, kytçəz oz kaj jyləzzəs. I vot sija pızə kraşerən.

Medvərən, sija petə kraşer dorrez vəvti da vbia sorrezən vizvətə kerəs dorrez kuza.

VII

Aşşəvlit-kə ti syləm çugun, ti vermat tədny, myj seəm lava. Lava əlik vaçkişə sylətəm metallan. Ovlə sija to kizerik, to sukzək. Mukəd pəra sija ma kod suk, a kər i naç kizer, kyz va. Kizer lava vizvətə una çozzək. Mukəd kadə sija ətik şekində vizvətas kık metra kuza. A suk lava i çasən. mukədçidas sylmasə oz vizvət.

Vizbvtana lava vaçkişē vía ju vylə. Sýbñ zatys seteəm zə výpa, kyz sýlətan gorýn. Sijən výbñ výdkod sedəm metalicheskej torrez sýləny, a výdəs riənəjsə sija sotə.

Lava vizbvtanin panyt-kə sedas posad neto kar, sija týrtə sijə aslas ızbt potokən.

Eta potokъs výliş əddən strasnəj. Mukəd lava potok ovłə ne ətik kilometra kužanas, a otanas zyn kilometra. Əddən-kə ızbt potok, sek sýlən výlýnaś vermas lokń ne ətik das metraəz. Vot dumajtə aşnyt, myj vermas kerny eta sýləm vía ju. Vezərtə, sto vía potoklən rýdýnaś mukəd pəra ovłə ne ətik das metra. Sek petə, sija ızbtzъk karşa, výlýnzъk ızbt kerkuezsa. Myj-zə kerny pondam, kər seteəm strasnəj potok vizbvtikas pantalas kar. Sija týrtas výlýn iziš kerkuez i ȝevas nijə as uvtas. Seteəm torrez vəvlisə i výliş. Viştala n̄ ko-lässiş ətikə.

Italia gəgər em ızbt ostrov Sicilia. Sý výlýn levtișe výlýn kerəs. Siərə sijə Ətna. Suvdanas sija kuim da zyn kilometra. Eta kerəs — vulkan. Mukəd kadas sija výdsə voezən ovłə lən. No vot sý rye-kyň kvyşas ərətəm da gul i pondətçə izverzeñno. Izverzeñno kostə Ətnań lava oz kaj výlýna, jyləz-żas. Aslas výnən sija kerə kerəs vokkezət rýrətzez, l̄ rýrjət petə i vizbvtə dolina uvdərə.

Neýlýn Ətna uvtyn, morjo bereg doras, sulalə basək Katanja kar. Unaş vəlisə Ətna izverzeñnoez, no karəs kołççəvlis rýg ȝon. No vot 260 vo vərlan (1669 v.) vəli eta vulkanlən ızbt izverzeñno. Lava petis sýmda, sto lois výdsə t̄. A eta sýlətəm

bia fışaq ətər mədərə kotərtisə bia potokkez. I vot ətik eta strasnəj potokkez kolasiş iñdatçis kakraz Katanja vylə. Zyn karıb vəli sən vətəm da əzikəz vylətəm.

Mədik lava potokkez eta kadə vətisə eəsə dasnol mesta otirä. Una mu kəzəm ıvvəzən, saddezən da rossaezən vevtmişis kyz pıasta lavaən, vyləpanas dasvit metraəz.

Lava potokkez kolasiş ətik petis saməj morjas. Medoʒ sija tırtis morjoliş rıdəssə. No lava şo unazık da unazık vizibit, lebtışlis sija şo vylənzıka da vylənzıka, medvərəp, lebtışis va vevdərəz. Sogmis ottəmin poluostrov, ne jeeazık kilometraşa kužanas.

Vot kyeəm una vermas petnə vulkanış lava toko ətik izverzenəno kosta mu yevdərə.

VIII

SSSR paşa vulkanez pantaslənəp toko ылып asvvvьv Şibiryp, Kamçatka poluostrov vylən. Eta — ызыt poluostrov, vıdsa gosudarstvo kod, kyz Italia. No setçin priroda qıkəj da surovəj, i otiş setçin olə kytçəz eəsə jeea. Vevtənə etə stranasə gəgər vylən kerəssez, remət vərrez da muntəm-nurrez.

Kerəssez kolasıb estən una i vulkanez. Setis olışsez ıvənən piyə sopkaezən. Etna sopkaez kolasiş daskıkbəs mukəd kadə ızałənəp, petkətənəp lava da pəim. No unazık setən i setəm sopkaez, kədnə jılış mort ez təd, kər nılen ovlisə izverzen-

нөэз. Ниж сијен һаддән кусәмимезән. Кусәм вулканән сиәль сеңәтә, кәда керлис изверзенәнәз адән vazşa kaddezә, вьдса шурс voez вәrlaq, а швәгъын sija җикәз dugdis түпъ, нәто, къз сиәнь, kusis.

Медъыт да медполана камчатка sopkaez ко-
лasis — Kluçovskәj да Avaçinskәj. Kluçovskәj sop-
ka самәј морjoшan lebtisә pravelnәj konus moz
vъlyн kerәsәn. Sylәn vъlynъs 5 kilometra тымда.
Jylъs sylәn vәli vevtәm pъrsha lъmәn. Kәr pondәt-
çә izverzenәo, sek toko sylә eta lъmъs. Ызыт zar-
şan sek lъm çоza sylә i sogmәnъ ызыт va potok-
kez. Etna potokkez lezçәль kerәssez vъvshaq, kытә-
тәnъ вьдса skalaez da izzez i ңатәn da pazdәm
torrezәn vevtәnъ sopkaez. Sъvәrъn vulkanъn sogmә
vzryv, sъ pъekiş petә rәim i sogmә lava.

Kluçovskәj sopkalәn izverzenәo ovlәnъ eәka,
вьдрьиš 7—10 vo вәrъn. Mukәd pәra izverzenәo
күssә нә әтик тәлиш sporjad, a kәr i voşa unazъk.

Mәdik polana kamchatkaiş sopka — Avaçinskәj
— къкишәn lazmytzъk Kluçovskәjsha. No i sylәn jъ-
lъs vevtәm pъrsha lъmәn. Sylәn izverzenәo ov-
lәnъ siž-zә eәka da ызытәш. Eta sopkalәn medvәrja
izverzenәo vәli 1926 voyn. Vulkan as pъeşis çap-
kylis rәim da sylәm massa. Rәimъs vәli sъmda,
нәлki гүн sija veftis вьдса kъmәrrezәn, i ulә usә-
mәn, vevtis paşkъt mu prostranstvo.

Kamçatskәj sopkaezъn eәka ovlәnъ izverzenәoez.
Şәrsәn-bәrşәn, to әtъslәn to mәdyslәn ovlәnъ iz-
verzenәoez. Ena vulkannez gәgәr mestałs paşkъta
veftәm kъlmәm lava da çoržәm rәim slojәn, kәd-
na çapkәmәş пъ kraṭerrezis.

Mi tırməməz tədsəsim vulkannezən da pъ izverzennoezən. Əni vişətam, myj-zə kerşə sija lavaən, kəda-pъ zerloezət petə.

Ris. 6.

Кыпмəm lava ulıçaet vizyvtikə.

Kər toko-toko lava petas vulkanış, sija pervo ovlə sylətəm metal kod naç kişer, neto zənvikizera. No nedyr myjış, i coza, vevdərşanəs sija şondətçə

saikavnp i vevdərşaṇas vevtlişsə çorbt korkaən. Eta kora kuza pozə vetlətnp, nəlki kujłp pozə sъ vylən, kət i sъ uvtyn eta kada sumitə da vetlə bia massa. -Eta vevdərsa çorbt korka nəlki burzıka sajvət pyeşa zarsə. Vəvli siž, kər lava petas vulkanış, to zar vəli sъvərgyn 20—30 vo tymbda.

Ətryr (1759 v.) Mekşikān vəli ətik vulkanlən ızbt izverzenno. Sъvərgyn çulalis 20 vo, a korka uvtyn lava şo abu sajkaləm. Sija vəli setəəm rym, nəlki pozis əztylp papiroska zarşan, kəda petis sъ korka selleziş. Eta lava kołçcis rymən ryeķas nəlki 1846 voə, izverzenno vərgyn 87 vo vərti.

Setəəm vyna lavaşlən zarb una kad çulaləm vərtyn. Kyeəm zə sek temperatura mu ryeķyn, kər lava eṣə ez pet vylə!

X

I siž, mi tədam əni, ne toko dogadkaez şərti, sto mu ryeķyn em bia kizer sylətəm massa. I tədam sijə, sto eta sylətəm massa petə vulkan zerlezət ətərə. Kər eta sylətəm massa petə vulkanış, mi sijə suam lavaən, a kər sija eṣə mu ryeķyn, mi suam sijə magmaən.

No ti vermat juavnp: myj rədypna kujlə eta magma? Bvdəs mu ryeşə tyrtə ali oz?

Vezərtana, sto eta vopros vylə vişp oça k'yv ne koknüt. Nekin-ed oz vermy etə proveritp aslas şinnezən. No puktam siž, vylte magma tyrtə bvdəs mu ryeşə. Myj və sek vəli?

To myj və vəli. Puktam siž, kinkə və tijanlış jualis: myss, kəda vylən mi olam, çorbt ali kizer?

Къеəмən mi suam sarnyməs — çorxtən aly kizerən?
Eta voprossıs nəlki şmek petkətana. Ti suat:
kər-zə mijan mu vermas lony kizerən, kolı mi sə
kuza vəflətam, stroitam sə vylən kerkuez, mukəd-
laəttas sija setəəm çorxt, sto sijə ədva verman
zugdypə kərtəvəj lomən. No əni ti azzylat, sto eta
ne setəəm şmek petkətana vopros. Mi vermam
şerjognəja baitır sə jılış, vermam-li mi ləddypə
mijaqliş musar çorxtən əeto kizerən.

Burzıka tədəm, ponda boştam kurəg kolt. Med
tijanəs kin libo jualis: kizer sija aly çorxt? Ed və
i dumajtə ti, a sekzə viştalit, sto sija kizer, vev-
dərşəqas toko vevtəm vəsnit çorxt kəsən. Ne sija-
li vəli və musarkət, kəvə vədsən sylən ryeckəs vəli
tyrtəm bia, kizer magmaən.

Eta vyləti viştalat: myj-zə setən em ətkodys?
Ed kolənp kizer belokəs i zoltokəs vevtəməs vəs-
nit kəsən, a mijan uvtən mu paşkətçəm əddəni
rydypə, setəəm rydypə, sto mi og vermə sə ryg-
mipnə. No setəəm-ja əzyt eta kyzəs tuysslən, mu-
sar əzda şərti?

Etə mi vermam koknita ləddypə. Boştam təd-
vylə, myj mi baitim ożzyk. Mi azzylim, çorxt mu
korka əuzaləm uvlanqə 65 kilometra vylə əeto
unazyyk. A rydypzyk mu ryeckas setəəm zar, nəlki
vədəs vermas sylvnə. No mi tədam, sto mijanşən
mu centrəz — 6500 kilometra. Ləddə aşpyt, i ti
azzylat, sto çorxt mu korka loə ənevna unazyyk
ətik şoşa eta rasstojaqno şərti.

Məy və vəli, kəvə vədəs etəşə mestəs vəli
tyrtəm bia kizer magmaən? Vermim və mi sek

mijanlış sarsə sunъ çorxtən, kəvə sija vədəs pъe-
kas vəli bia kizer i toko vevdərşən vevtəm çorxt
korkaən? Ne, ne siž.

Bылиш, mijanlə mi korkaabs тьççassə əddən kyzən.
Setəəm sija kyz, sto mi og vermə sijə keravny
suçkəp i lokny sъ konəcəz. Oçaətny-kə sijə mu-
sarkət, sija seçəm-zə uçət, kyz kys, kəda vevtə
kolт.

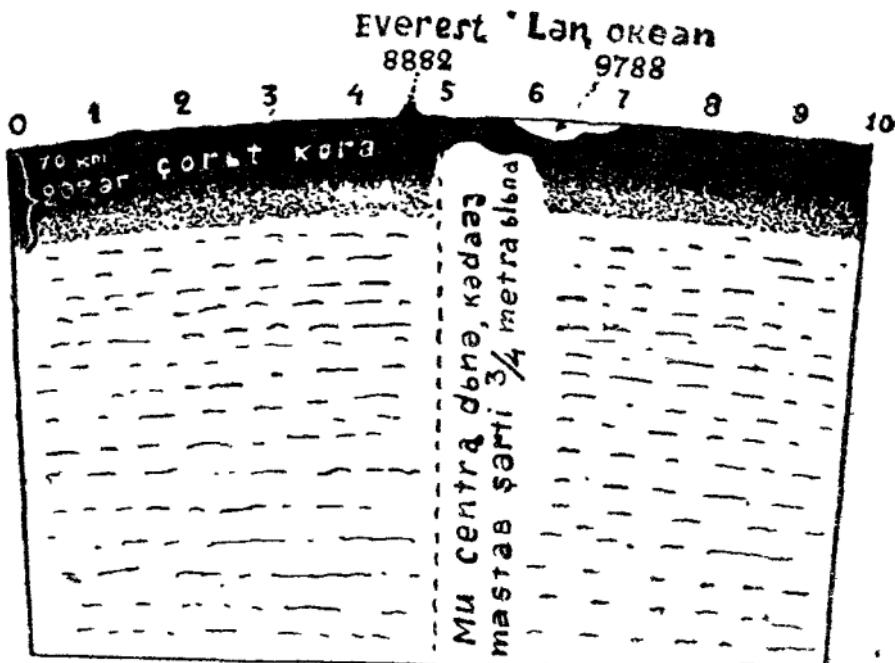
Boştam ul kolт, kəda vylət kotaertə gut. Sija
oz vermy çorxt kysə kurtçəvtny da munny sъ pъrь.
Sъ şərti kolт naç çorxt. Siżzə mijan ponda mi
vəli vъ çorxt, kət vъ i pъekas vəli tъrtəm kizer
magtaən. No siž-kə mijanlə kolə müsar ɬıddəny
ne çorxtən, a kizerən, kyz i ul kolт suam kizerən.

XI

No vermas-ja lony siž, medvъ tıys vəli vədəs
kizer? Juavnъ-kə etə uçonəjjezliş, to nija suasə
mijanlə, sto oz poz. A jualam-kə nişə mi, myla-zə
eta oz vermy lony, to nija to myj viştalasə mi-
janlə:

Una vermas tədnny nauka, myj mi ogə azzə
aslanym şinnezən, myj og vermə əşlynp aslanym
şinnezən i merajtny aslanym meraezən. Uçonəjjez-
bura tədənny, myj ыzda sondi, kyeem sylən massa i
myjis sija. Nija siž-zə tədənny, tımda əslə mijan
musar, kət nekər ez vermə əşlynp sijə nekxeem
vessez vylən. I vot nija tədisə, sto mijan tıys-
vit da zyn tımdais şəkylzək süssə, nezeli sija əs-
lis-vъ, kəvə vəli toko ətik vais.

Kolə burzъka etə tədmavny. Boştam vət̄te kъk sar: ət̄s — etə mijan mu, a mədъs sъbzda-zə, vədəs vais. Kəvъ əs1ъpъ vessez vъlyп kъknan sarsə, to musar vəli-vъ vit da zynən şəkъtzъk vais sarşa.

Ris. 7.

Etija r̄isunok vъlyп poz̄e jatnəja azzъpъ, myj kъza myys-lən korkaas sija rosstojaqdo şәrti, keda jansatə etə korkaasə mu centrşan. Kъzanas mü korkaas estən puktişə 70 kilometraəz. Medvъ loknъ myys centrəz, kojə sijə viz-sə, kedijsa nuətəm risunok-sərəttaş mu korkaşaças, e8ə nuzətinty $\frac{3}{4}$ metra kuza. Vъlyп myççaləni ьzdabs med ьзыт kerəslən mu sar vъlyп — Everestlən da med pъdъn mesta lən okeapъn, mu korka kъzaas şәrti. Ny gəgər cıfraes viştalənъ metra meraen vъlypnasə da pъdъpnasə.

No boştımkə mi və torjən vəvdərsa korka, to
ne setəəm və şəkət sija vəli va şərti, kəz vədəs
musarlıs. Vişətam burzıka, kəz eta vermas lopı.

Mu korkaabs teçəma vədkod izzeziş da metal-
leziş. Əttəzəs nə kolasiş şəkətzəkəş, a məddezeləs
koknitzəkəş. Vot gərd şoç da pesək koknitzəkəş, a
kərt əddən şəkət. Kəkjaməsən kərtəs şəkətzək vaşa.
No koknı torrez mu korkaap unazəkəş şəkəttesə.
Boşın-kə sorovtas vədkod izzeziş da metalleziş,
kədnais teçəm mu korka, to eta sorovtas loas kək
da zəp neto meduna kuimişən şəkətzək vaşa. Mi
tədam-nı, sto vədəs musarlıs vit da zəpən şəkət-
zək vaşa. Kəz-zə eta vermas lopı? Əni vişətam,
sto eta ne setəəm-nı şəkət iz, vezərtpə əddən
koknit.

No tıjan vətə em riəvəj jassək, kətən teçəm
vədторь. Eta jassək igana, i myj setən kujlə, ti
od tədə. Ti tədatə, sto pu əddən koknit, nełki
koknizək vaşa. Suvətat-kə ti prostəj riəvəj jassək
va vylə, sija pondas ujańı pız neto ər moz.

A suvətat-kə ti riəvəj jassək klamən va vylə,
sija əni-zə riukşas pədəsə. Myla eta siž, vezərtana.
Klaməs sə ryeckən kerə sijə va sərti şəkətzəkən.

Ne setəəm-zə-ja musar. Sylən vəvdəriş korkaabs
ne unazək kuimişə vaşa şəkətzək, a vədəsnas sija
şəkətzək vit da zəpən. Oz-ja etaiş tuj viştavnpə,
sto musar ryeckən mylkə em əddən şəkət, myj kerə
sijə vədəsən şəkətzəka.

Uçonəjjez siž i dumajtənpə. Nija dumajtənpə,
sto saməj mu ryeckas eməs əddən şəkət metallez,
medşəkət kərt. A mu uvtınp-ed əzət zar, to etna

metallez əddən zirytəş. Kət niya i əirytəş, no oze pərtcə kizer veslestvoə. Niya natte çorytəş. Saməj mu ryeķas niya sogmətəny ьзът çoryt jadro.

Ris. 8.

Risunokъs тъççалә musarsә vundystemən. Med ryeñniñ nas em çoryt metaličeskaj jadro. Siже kъeeævtə via kizer magma. Vevdərşañas tъdalə vəsnitik mu korka. Sъ vevdər vъlyп tъdalənъ vulkannez, kədnija zerloeznanъs ətlaasəny mu ryeķis magmaən.

Petə siž, sto mijan mu kuim slois. Vevdərşaças vəsnitik çorxt mu korka. Sija mu ryekez ryeze 65 neto unazık kilometra vylə. Mu ryekas, samrəj səras kujlə ızxt çorxt metaliçeskəj jadro. A eta jadro kolasınl da vevdərsa mu korka kolasınl kujləsylətəm bia-kizer magma. Eta magma mırıvtsa sellez ryr mukəd pəra lebtışə vevdərə i petə ətərə vulkannezən.

Nekin oz təd, tıj ыльна պաշտցə eta bia-kizer magma. No, sija, natte, zajmitə mesta jeeazık mırıeşa çorxt jadro şərti. Etaş petə, sto unazıksə musarıls teçəm ne kizer magmaiş, a çorxt veslestvoeziş, i tıjə şmela vermam sun, sto tılys mijan ne kizer, a çorxt.

XII

Etaž ləddənən uçonəjjez mu ryeza.

Nija baitənən, sto tılys, kəda vylən mi olamə, ez vəv ryr setəm, kyeəm əni. Vəli setəm kəd, kər sə vylən ez vələ ne otır, ne zvirrez, ne vədmassez. Sek ez esə i vəv naç çorxt mu. Sek vəddəs tılys vəli teçəm bia-kizer sylətəm massaiş, kyeəm əni em vəsnit çorxt mu korka üvtən ryekezn. Sek sija jugjalis, kyzə sondi.

Eta vəli million vo tımda bərlən. Nəzagəni-kən eta ızxt ərəb sar pondis vəvdərşaç sajkavın. Ti tədat-nı, sto vulkanış petəm lava, ryr coza vevdərşaç sajkalə i vevtlişə çorxt korkaən, kəda üvtən kolççəm lava dır esə oz əstə zarsə. Eta-zə vəli i mijan mukət. Ətərmədərşaç da i vevdərşaç sija sajkalis. Siž sogmis vevdərşaç torxt, çorxt mu korka.

Nó eta çorxt korka uvtyn əñqa kadəz pervojsa
şirdətəm, bia magma, kədaiş kərkə vəli teçəm tu-
sar. Medvъ eta zarbs vyrsis, vermas çulávny esə
mil'on vo. Sek müsar, medgərəzzas loas çorxan
da kəzxtən.

No eta pəraəz çulałas esə una kad. Dyr esə
mijan kok uvtyn, rıdýnas, loas sylətəm magma.
Dyr esə pondas sija petnъ vulkan zerloez ryr,
uşkətnъ təd vylə kołəm kadsə, kər müs vevdər-
şan da sərəzzis vəli ʒirxt, sondi moz, jugjalana,
bia sar.

PETISƏ KNIGAEZ:

V. A. KELLER.

Mu plassezlən tajnaez.

24 lisbok. Donbs 30 k.
Vuzətis A. Radoshev.

Kökəit kylən gizəma kñigaas, kyz pədən mu plassezə kołəm torrez şərti tədisə, kər kyeəm zəvotnəjjez i vədmassez czuzisə da olisə i ənəz olənən mu vylas.

G. ZAMÇALOV.

Şeरъп ostrov.

O. PEROVSKAJA.

140 lisbok.

Donbs 2 r. 50 k.

Vuzətis O. V. Popova.

İnteresnəj viştezən tycçاشşə, kyz vədtişşənən da jy-lətşənən mijan Sojuznən sonnət stranaezişvajətəm vədkod zəvotnəjjez.

LEV KASSIL.

Jy plas vylən.

20 lisbok. Donbs 45 k.

Vuzətis A. Radoshev.

Knigəs gizəma çelad pondə. Kokəit kylən viştassə: jyəz vylən çeluskinçi oləm jılış da nişə spaşitəm jılış.

В. Н. ЛЬВОВ

ЧТО ВНУТРИ ЗЕМЛИ

Перевод Л. А. Ваньковой

На коми-пермяцком языке